

*Shamiljon RUSTAMOV,
TATU Qarshi filiali dotsenti*

Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti professori v.b., PhD N.Ergashev taqrizi asosida.

O'QITISHNING USLUBIY TIZIMINING MUVOFIQLASHTIRUVCHI MODELINI SHAKLLANTIRISH VAZIFALARI

Аннотация

Mazkur maqolada ta'limni axborotlashtirishning strategik maqsadi individual o'quv trayektoriyalarini shakllantirish va sozlash, kursant, pedagoglarni, yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali intellektual faoliyatni global ratsionalizatsiyalashdan, postindustrial jamiyatning talablariga javob beradigan yangicha fikrlaydigan mutaxassislarni tayyorlashning samaradorligini va sifatini radikal oshirish haqida fikr yuritilgan. Ta'limni ta'lim vositasi o'rtasidagi axborot o'zaro ta'sirini sozlash bo'yicha professor-pedagoglar tarkibining faoliyatini muvofiqlashtirish misollar orqali tushuntirib berilgan.

Kalit so'zlar: Didaktik, individual, interfaol, kontingent, intellektual, radikal, ratsionalizatsiya, texnologiya, model, konsepsiya, axborot-kommunikatsiya, didaktik, integratsiya, konseptual.

ЗАДАЧИ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГУЛИРУЕМОЙ МОДЕЛИ МЕТОДИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В данной статье стратегической целью информатизации образования является формирование и корректировка индивидуальных траекторий обучения, кардинальное повышение эффективности и качества подготовки курсантов, педагогов, интеллектуальной деятельности за счет использования новых информационных технологий, радикальное повышение эффективности и качества подготовки курсантов, педагогов, интеллектуальной деятельности за счет использования новых информационных технологий эффективности и качество подготовки специалистов нового мышления, отвечающих требованиям постиндустриального общества. На примерах поясняется координация деятельности профессорско-педагогов с целью налаживания информационного взаимодействия образования и образовательных инструментов.

Ключевые слова: Дидактический, индивидуальный, интерактивный, контингентный, интеллектуальный, радикальный, рационализация, технология, модель, концепция, информационно-коммуникативный, интеграционный, концептуальный.

TASKS OF FORMING A REGULATED MODEL OF A METHODOLOGICAL TRAINING SYSTEM

Annotation

In this article, the strategic goal of informatization of education is the formation and adjustment of individual learning trajectories, a radical increase in the efficiency and quality of training of cadets, teachers, and intellectual activity through the use of new information technologies, a radical increase in the efficiency and quality of training of cadets, teachers, and intellectual activity through use of new information technologies efficiency and quality of training specialists of new thinking who meet the requirements of a post-industrial society. Examples explain the coordination of the activities of professors and teachers in order to establish information interaction between education and educational tools.

Key words: Didactic, individual, interactive, contingent, intellectual, radical, rationalization, technology, model, concept, information and communication, integration, conceptual.

Kirish. O'qitishning uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modeli ostida informatika fani pedagogsi tomonidan talabalarni tabaqalashtirish hamda ularni turli darajadagi tayyorgarlik guruhlariga taqsimlashni sozlash, individual o'quv trayektoriyalarini shakllantirish va sozlash, kursant, pedagog, interfaol ta'lim vositasi o'rtasidagi axborot o'zaro ta'sirini sozlash bo'yicha professor-pedagoglar tarkibining faoliyatini muvofiqlashtirish hisobidan, shuningdek, informatika va AT kursini aprior tuzishda hamda ishlab chiqilgan kursni OTM o'ziga xosligiga ko'ra talabalar kontingentiga moslashtirishda uning axborot hajmini modellashtirish hisobidan talabalarining individual xususiyatlarini ro'yobga chiqarishga ilmiy-uslubiy yondashuvlarni belgilab beruvchi pedagogik jarayonning tavsifini tushunamiz.

Harbiy OTM larda kursantlarga informatika fanini o'qitishga, davlat xavfsizligi va mudofaa qobiliyatini ta'minlash manfaatlarini yo'lida kasbiy faoliyatning turli sohalaridagi muammolarni samarali hal qila oladigan harbiy mutaxassislarni axborot tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonini takomillashtirish bo'yicha turli mutaxassisliklar pedagoglarining harakatlarini muvofiqlashtiriladigan o'qitish tizimini yaratishga qarashlarni tubdan o'zgartirish zarurati mavjud.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Turli mutaxassisliklar pedagoglarining harakatlarini muvofiqlashtirish va o'qitishning uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelini yanada ishlab chiqilishi texnik (informatika bo'yicha tayanch bo'lmagan) OTM da didaktika va pedagogika talablariga javob

beradigan, bo'lajak mutaxassisining axborot madaniyatini shakllantirish uchun asos bo'lgan ta'limni axborotlashtirishning asosiy g'oyalari amalga oshiradigan talabalarni informatika fani bo'yicha tayyorlashning metodik tizimini takomillashtirishga imkon beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. O'qitishning uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelining vazifasi – o'qitish subyektlarning mustaqil ta'limga va o'z-o'zini amalga oshirishga qobiliyatini rivojlantirish uchun maqbul sharoitlar yaratiladigan o'quv muhitini tashkil etishdan iborat.

Har qanday ta'lim tizimi unga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadigan voqelik bilan uzviy bog'liq. Bunda o'qitishning uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelida yetakchi o'rinni o'qitish maqsadlari egallab, ularda jamiyat oliy ta'limga ijtimoiy buyurtmani shakllantiradi, lekin shaxs manfaatlarini ustivor turadi [2].

O'qitish uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelining maqsadlari bo'lib insonning shaxsiy fazilatlarini, mustaqil ta'limga qobiliyatini shakllantirish, bilim, ko'nikma, malakalarni egallash, tafakkurni, intellektni rivojlantirish uchun sharoit yaratadigan o'qitishning pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etish hisoblanadi.

O'qitish uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelining asosi bo'lgan didaktik tamoyillar bo'lib tarbiyalashning umumiy maqsadlari hamda o'quv jarayoni qonuniyatlariga muvofiq o'quv ishining mazmuni, tashkiliy shakllari va usullarini belgilovchi qoidalar hisoblanadi.

Ta'lim odatda insonparvarlik xususiyatiga, umuminsoniy qadriyatlar, inson hayoti va sog'lig'i ustuvorligiga, shaxsning erkin rivojlanishiga, ta'limning hamma uchun ochiqqligiga, ta'lim tizimining talabalarni rivojlantirish va tayyorlash darajalari va xususiyatlariga moslashishga asoslanadi.

Tahlil va natijalar. Asosiy didaktik tamoyillarga quyidagilar kiradi: o'qitishning ilmiyligi, o'qitishning tarbiyaviy tavsifi, o'qitishning ko'rgazmaliligi, o'qitishdagi anglanganlik va faollik, talabalarining bilimlarni o'zlashtirish mustahkamligi, o'qitishdagi tizimlilik va izchillik, o'qitishning ochiqqligi, jamoaviy o'quv ishi sharoitida talabaga shaxsiy yondashuv.

O'qitishning ilmiyligi ta'limning eng muhim vazifasi bo'lib, talabani ilmiy bilimlar tizimi bilan qurollantirishga asoslanadi, bunda mazkur bilimlarning hajmi, tizimi va chuqurligi har bir fan bo'yicha o'qitishning maqsad va vazifalariga bog'liq bo'ladi, ammo o'rganilayotgan dalillar, tushunchalar va qonuniyatlarni tanlash va ochish to'liq ilm talabalariga mos ravishda amalga oshiriladi.

O'qitishning tarbiyaviy xarakteri shunga asoslanadiki, o'qitish jarayonida talabalar nafaqat ma'lum hajmdagi ilmiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallabgina qolmay, balki ma'lum bir dunyoqarashni shakllantiradi, axloqiy meyorlarni o'zlashtiradi, o'zlarining jismoniy va aqliy kuchini rivojlantiradi.

O'qitishning ko'rgazmaliligi tarbiya jarayonining mohiyatidan, talaba tomonidan o'rganilayotgan materialni tushunish va umumlashtirishdan kelib chiqadi. O'quv materialini o'zlashtirishning ma'lum bosqichlarida ko'rgazmalilik turli funksiyalarni bajaradi, ammo har qanday holatda ham ko'rgazmali qurollar faqat predmet xususiyatlari yoki predmetlar o'rtasidagi aloqalar va munosabatlarni tushunish uchun tayanch sifatida xizmat qiladi. Ko'rgazmalilik ushbu tushunchalarni aniqlashtiradi va tasvirlaydi.

O'rganishdagi onglilik va faollik ta'limning maqsad va vazifalaridan, o'quv jarayonining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi, bu esa o'rganilayotgan materialga mazmunli va ijodiy yondashishni talab qiladi. Bu tamoyil o'rganilayotgan hodisalarni maqsadli, faol idrok etish va tushunish, olingan bilimlarni ijodiy qayta ishlash va ularni amaliy faoliyatda samarali qo'llashdan iborat.

Talabalarining bilimlarni o'zlashtirish kuchi ta'lim muassasasining maqsadlari bilan ham, ta'limning o'zi qonuniyatlarini bilan uzviy bog'liq bo'lib, ta'limning keyingi bosqichlarida olingan bilim, ko'nikma va malakalarga tayanishni va ulardan hayotda foydalanishni o'z ichiga oladi.

O'qitishdagi tizimlilik va izchillik fanlarning o'zi mantiqiyliigi va talabalarining aqliy va jismoniy rivojlanishi qonuniyatlariga muvofiq davom etuvchi bilish va amaliy faoliyatining xususiyatlari bilan belgilanadi. Ushbu tamoyil ta'lim dasturlarini qurishda asos bo'lib, pedagogning ish tizimini va o'quv jarayonida talabaning faolligini belgilaydi.

Ta'limning qulayligi talabalarining yosh farqlari va xususiyatlarini hisobga olishga asoslanadi. Mashg'ulot shunday olib borilishi kerakki, o'rganilayotgan material mazmuni va ko'lami jihatidan talabaning imkoniyatlariga to'g'ri kelsin, qo'llaniladigan o'qitish usullari esa talabalar rivojlanishiga mos kelishi kerak.

O'qitishdagi anglanganlik va faollik ta'limning maqsad va vazifalaridan, o'rganilayotgan materialga mazmunli va ijodiy yondashishni talab qiladigan bevosita o'qitish jarayonining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi. Mazkur tamoyil o'rganilayotgan hodisalarni maqsadli, faol idrok etish va anglash, olingan bilimlarni ijodiy qayta ishlash hamda ularni amaliy faoliyatda samarali qo'llashdan iborat.

Talabalarining bilimlarni o'zlashtirish mustahkamligi o'quv muassasasining maqsadlari bilan ham, o'qitishning o'zi qonuniyatlarini bilan ham uzviy bog'liq bo'lib, ta'limning keyingi bosqichlarida olingan bilim, ko'nikma va malakalarga tayanishni va ulardan hayotda foydalanishni nazarda tutadi.

O'qitishdagi tizimlilik va izchillik fanlarning mantiqiyliigi hamda talabalarining aqliy va jismoniy rivojlanishi qonuniyatlariga muvofiq davom etuvchi ularning bilish va amaliy faoliyatining xususiyatlari bilan belgilanadi. Ushbu tamoyil o'quv dasturlarini tuzishda asos bo'lib, pedagogning ishlashi tizimini hamda o'qitish jarayonida talabaning faolligini belgilaydi.

Ta'limning ochiqqligi talabalarining yosh farqlari va o'ziga xosliklarini hisobga olishga asoslanadi. O'qitish shunday olib borilishi kerakki, bunda o'rganilayotgan material mazmuni va ko'lami jihatidan talabaning imkoniyatlariga to'g'ri kelsin, qo'llaniladigan o'qitish usullari esa talabalar rivojlanishiga mos kelishi kerak.

Jamoaviy o'quv ishi sharoitida talabaga individual yondashuv har bir talabaning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishni nazarda tutadi, shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi, o'z-o'zini amalga oshirishiga yordam beradi.

O'qitish uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelini shakllantirishning asosiy tamoyillari ajratib ko'rsatildi: talabaga insonparvarlik munosabati; shaxsning intellektual va ma'naviy asoslari tengligi; talabani anglash subyektivi sifatida belgilash; talabaning ijtimoiylashuvi; shaxsning o'z-o'zini qadrlashi; talabaning subyektiv tajribasiga; talabaning tabiiy rivojlanishiga; talabaning ruhiy-jismoniy imkoniyatlarini hisobga olishga; shaxsiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga tayanish[5].

Axborot texnologiyalari vositalaridan foydalangan holda OTM da o'qitishning uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelini amaliy tatbiq etish quyidagi shartlar bajarilgan taqdirda:

agar ta'lim jarayonini loyihalash va amalga oshirish har bir talabaning tajribasini aniqlashga asoslangan bo'lsa;

agar o'quv faoliyatining qo'llanilayotgan usullari ustidan keyinga qoldirilmaydigan nazorat o'tkazilsa, zarurat bo'lganda, o'qitish taktikasi to'g'rilansa;

agar talaba va pedagogning, shuningdek, talaba va axborot texnologiyalari vositalari hamkorligi talabani mustaqil ta'limga rag'batlantirishga imkon bersa;

agar turli mutaxassisliklar pedagoglarining harakatlarini muvofiqlashtirish o'qitish samaradorligini oshirishga yordam bersa muvaffaqiyatli bo'ladi.

Talabalarga axborot texnologiyalari fanini muvaffaqiyatli o'qitish uchun oliy ta'lim muassasasida o'qitishning uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modeli tuzilishini tahlil qilish, pedagogik maqsadlarni qo'yish, ular asosida ta'lim mazmunini o'rganish, o'qitish usullari, vositalari va tashkiliy shakllarini aniqlash zarur.

Bu bosqichda pedagog tomonidan qo'yiladigan maqsadlar aniqroq bo'lib, ammo alohida mavzularni, modullarni o'rganishda va muayyan o'quv mashg'ulotlarini o'tkazishda batafsilroq ma'lumotni talab qiladi. Informatika va axborot texnologiyalari fani OTMning bo'limlari va mavzulari umumiy didaktik maqsad bilan birlashtirilgan bo'lsa-da, bir-biridan mustaqil bo'lib, modullarga (lotincha modulus – o'lchov [5]) birlashtirilishi mumkin bo'lganfanlaridan biridir.

O'quv moduli didaktik birlik bo'lib, unda asosiy o'rinni o'quv faoliyatining turli uslublari va usullarining o'zaro ta'siri egallab, ular ushbu modulni fan va umumiy ta'limning yaxlit tizimiga kiritishni ta'minlaydi.

Modulli maqsad – o'qitishning mazmunli trayektoriyasini tanlash va bu bosqichda rejalashtirilgan maqsadni amalga oshirish, bunda talabaning intellektini rivojlantirishga, bilimlarini mustaqil ravishda ajratib olishga va taqdim etishga, ma'lumot ishlab chiqarishga rag'batlantirishga qaratilgan zarur usul va vositalar qo'llaniladi. Modullar bir nechta mavzularni qamrab olish yoki mavzuning bir qismi bo'lishi mumkin; mavzularni yagona modulga birlashtirish pedagog tomonidan ta'lim jarayonida amalga oshiriladigan maqsad va vazifalarning umumiyliigi bilan belgilanadi.

O'qitish uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modelida modulni o'rganish faqat berilgan bosqichda bilimlar o'zlashtirilishini kuzatish bilan tugamaydi, balki kafedra pedagoglari hamda turli fanlar pedagoglarining talabalarining axborot madaniyatini shakllantirish bo'yicha harakatlarini muvofiqlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Mavzularning maqsadlari – talab qilingan bilimlarni olish, zarur ko'nikma va malakalarni egallash, bo'lajak mutaxassis shaxsining muhim kasbiy fazilatlarini rivojlantirishdan iborat.

Xulosa takliflari. O'qitish uslubiy tizimining muvofiqlashtiruvchi modeli konsepsiyasiga muvofiq, mavzuni o'rganish odatda harakatlarni o'zlashtirishning zarur darajasida ularni bajarish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bu talabani

o'rganilayotgan materialni talab qilingan sifatda aniq maqsadlarini tashhishtash va talabning ularga erishish darajasini o'zlashtirishga qaratadi, shuningdek, pedagogga o'quv aniqlash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. //O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2017 yil, 3-son, 79-modda , 710-modda.
2. Rustamov Sh.X. "O'zMU xabarlari" Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti ilmiy jurnali. T.: 2021. №1/3/1. 144-146-b.
3. Rustamov Sh.X. Ta'lim beruvchi tizimlarning interfeysini loyihalashtirish. Academic Research in Educational Sciences ISSUE 6/2021 Scientific Journal Impact Faktor (SJIF):5.723 ISSN: 2181-1385.
4. Рустамова Н. Медиаълимнинг ривожланиш тарихи ва узлуксиз таълимда қўллаш имкониятлари//Узлуксиз таълим. – Тошкент , 2013.- №5.-Б.
5. Rustamov Sh.X. Ta'lim jarayonidagi vaziyatlardan samarali foydalanishning innovatsion pedagogik shartlari. «Mug'allim h m yzliksiz bilimlendirio'» Ilmiy-metodik jurnal Huquc. 2020. №6. 22-25-b.
6. Yo.J.Odilov. Chiziqli va vizual dacturlash acocida fizika o'qitish metodikacini takomillashtirish" diccertatsiya // Chirchiq-2022.